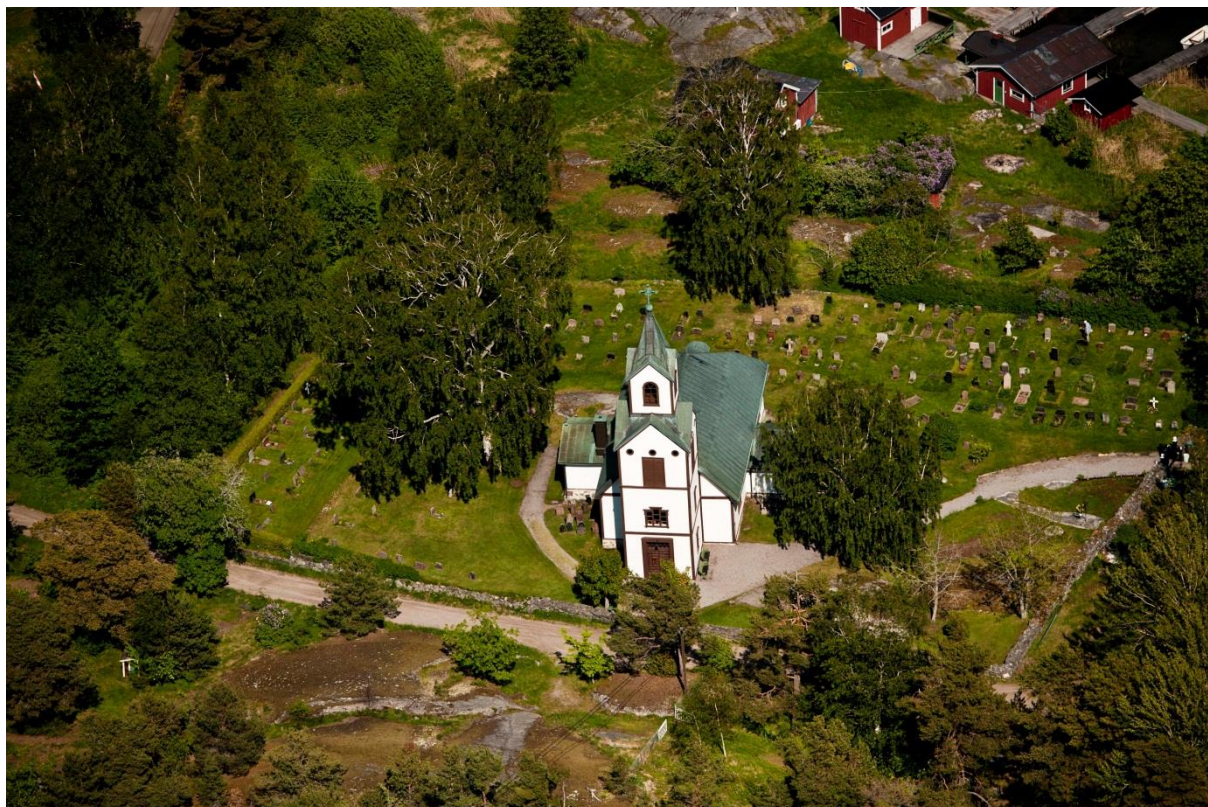

Möja kyrkogård

Djurö, Möja och Nämdö församling, Värmdö kontrakt, Stockholms stift
Värmdö Berg 11:1, Möja socken, Värmdö kommun
Stockholms län
Uppland

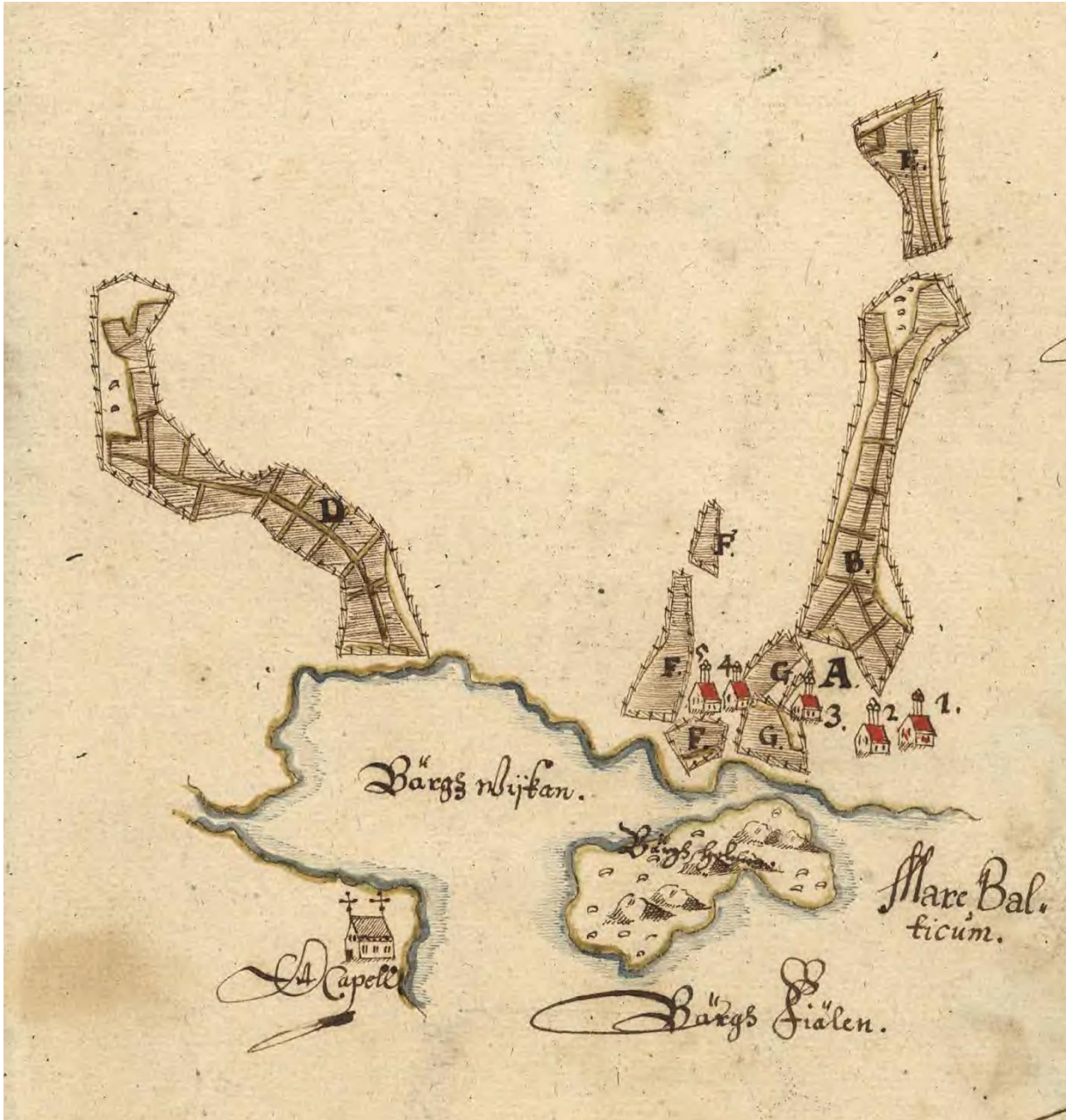
Möja kyrkogård sedd från ovan. Stockholms stift, bild nr 11053117.

Möja kyrka uppfördes av fortifikationsbyggmästare Carl Öhrn på uppdrag av Möja kapellförsamling. Arbetet med kapellets uppförande påbörjades 1768 och kapellet stod klart för invigning året därpå. 1840 tillfogades långhuset ett vapenhus med en mindre tornspira i väster som 1885 ersattes av dagens goticerande tornspira. Interiören präglas av en större restaurering av arkitekt Martin Hedman 1924–1938.

Möja kyrka är skyddad enligt 4 kap. kulturminneslagen. Området är av riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. miljöbalken, med motiveringen att området speglar fiskarböndernas livsvillkor i de yttre delarna av Stockholms mellanskärgård och i ytterskärgården, det mångsidiga näringsfång som följt av de speciella topografiska förutsättningarna och de bosättningsmönster detta skapat alltsedan medeltiden. Uttryck för riksintresset: Stora skärgårdsbyar som Berg, Löka, Långvik och Ramsmora med karaktäristisk lokalisering i anslutning till inägomarken. Utskiftade gårdar som förtätats kring sekelskiftet 1900 och bildat nya byar. Sjöbodan och båthus, som avspeglar fiskets och sjöfartens betydelse. Odlingslandskapet med karaktäristiska småskaliga, flikiga åkrar. Ängs- och betesholmar på öarna kring huvudön, som kring sekelskiftet utnyttjades till jordgubbsodlingar. Ett stort inslag av sommarvillor.

Historik

På en geometrisk avmätning från 1630 finns ett kapell markerat ungefär på samma plats som dagens kyrka och kyrkogård. Dock är Kyrkviken betydligt mindre idag då den har växt igen. Det är inte klarlagt när det första kapellet uppfördes men dagens kyrka stod klar 1769 och kyrkogården började anläggas redan 1755. Till det behövdes en icke oansenlig mängd jord då området till största del utgjordes av kala hållar.

Utsnitt ur karta från 1630. Platsen för kapellet stämmer med kyrkan och kyrkogårdens placering idag. Lantmäteriet

1755 startar anläggandet av Möjas nuvarande kyrkogård.

Marken i direkt anslutning norr om kyrkan köps 1948 så att en mindre utvidgning kan ske. På platsen för en äldre jordkällare uppförs ett bårhus i sten av Stenhuggare Öberg efter ritningar av arkitekt Martin Hedmark.

I den sydöstra delen av kyrkogården där jordmånen är dålig inrättas 1987 en minneslund. Två år senare, 1989, nyttillverkas grindstolpar och grindar efter äldre förlaga till den södra stigluckan.

Beskrivning

Omgivningen

Möja kyrka och kyrkogård är belägen på Kapellholmens höjd sydväst om Bergs by invid Kyrkviken på den sydöstra delen av Stora Möja. Prästgården ligger strax söder om kyrkan. Omgivningen närmast kyrkan präglas av kuperad naturmiljö med berg i dagen.

Omgärdning och grindar

Den kallmurade gråstensmur som omger kyrkogården är av olika ålder och utförande. De södra, västra och östra mursträckningarna av fältsten är de äldsta och troligtvis samtida med anläggandet av kyrkogården och uppförandet av den nuvarande kyrkan. Murens östra och syd-östra sträckning är nästan helt överväxt p g a jord har fyllts på nästan ända upp till krönet. Detta hotar att rasera muren helt eller delvis. Den norra delen av kyrkogården avslutas med två terrassmurar, den övre av fältsten och den nedre av sprängsten som anlades ca 1950 i samband med utvidgningen samt uppförandet av bårhuset som ansluter till den yttre av de två norra murarna. Stenarna i den nedre av de norra terrassmurarna är betydligt större än i övriga delar av kyrkogårdsmuren.

Södra grinden tillverkad av Allan och Erik-Petter Westerberg efter äldre förlaga. Bild 160

Entréer till kyrkogården återfinns i tre vädersträck, norr, söder och väster. Den västra som är kyrkogårdens huvudentré utgörs av två grovt huggna och rektangulära stenar. Grind saknas här men bärhakarna sitter fortfarande kvar i grindstolparna. Den västra stigluckan flankeras även av två lönnar. Den södra entrén har en pargrind av trä som nyttillverkades 1989 av Allan och Erik-Petter Westerberg på Tornö efter en äldre förlaga. Grindparet förvaras inomhus under vinterhalvåret. Grindar och grindstolpar oljas årligen. Den norra entrén utgörs av en stentrappa som leder upp till den nedre av de två terrasseringarna.

Gravkvarter och gångsystem, belysning m.m.

Kyrkogården utgörs av i stort sett endast två gräsbevuxna kvarter. Ett större öster om kyrkan som sträcker sig från den södra muren till terrasseringen i norr samt ett mindre norr om kyrkan. Den terrasserade delen av kyrkogården i norr är i sin tur uppdelad i två kvarter, även här ett större och ett mindre som separeras av stentrappor och en grusad gång.

Grusgången sträckning söder om kyrkan. Bild 179

Kyrkogården har endast en grusad gång som sträcker från söder till norr och förbinder de tre stigluckorna genom att passera väster om kyrkan. Gången är delvis kantad av smågatsten. Tack vare grusgångens slingrande form mellan de tre stigluckorna upplevs kyrkogården naturlig och som en självklar del av landskapet.

Kyrkogården saknar belysning.

Gravplatser och gravvårdar

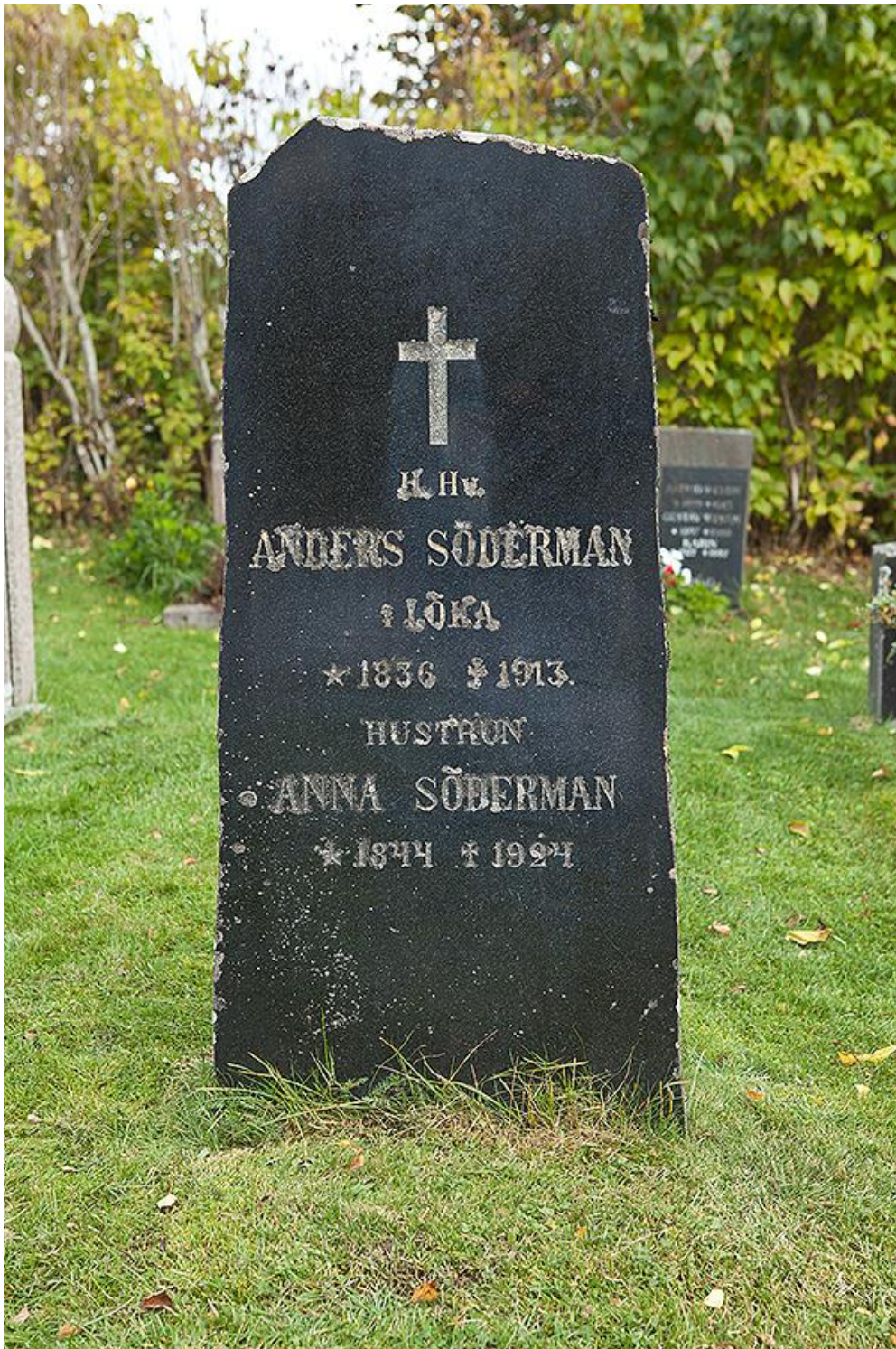
I det östra kvarteret som är det största bildar gravvårdarna nord-sydliga rader vända åt väster. I det mindre norra kvarteret bildar gravvårdarna öst-västliga rader vända åt söder. Detsamma gäller gravvårdarna på den norra terrasserade delen. Väster om kyrkan återfinns ett fåtal gravvårdar i det norra kvarteret på rad vända åt öster. Gravvårdarna i de olika kvarteren är varierande till form och storlek men utgörs i huvudsak av stenar av granit. En del av vårdarna är stenomgärdade med grusad eller gräsbeväxt yta. Det återfinns även en del sten- och järnkors. Exempel på titlar som återfinns på gravvårdarna är säljägare, båtbyggare och sjökaptan. Samtliga gravvårdar står i raka rader vilket kontrasterar till de organiskt formade kvarteren.

Gravvårdar öster om kyrka. Bild 188

Nordöstra delen av den ursprungliga kyrkogården. Bild 53

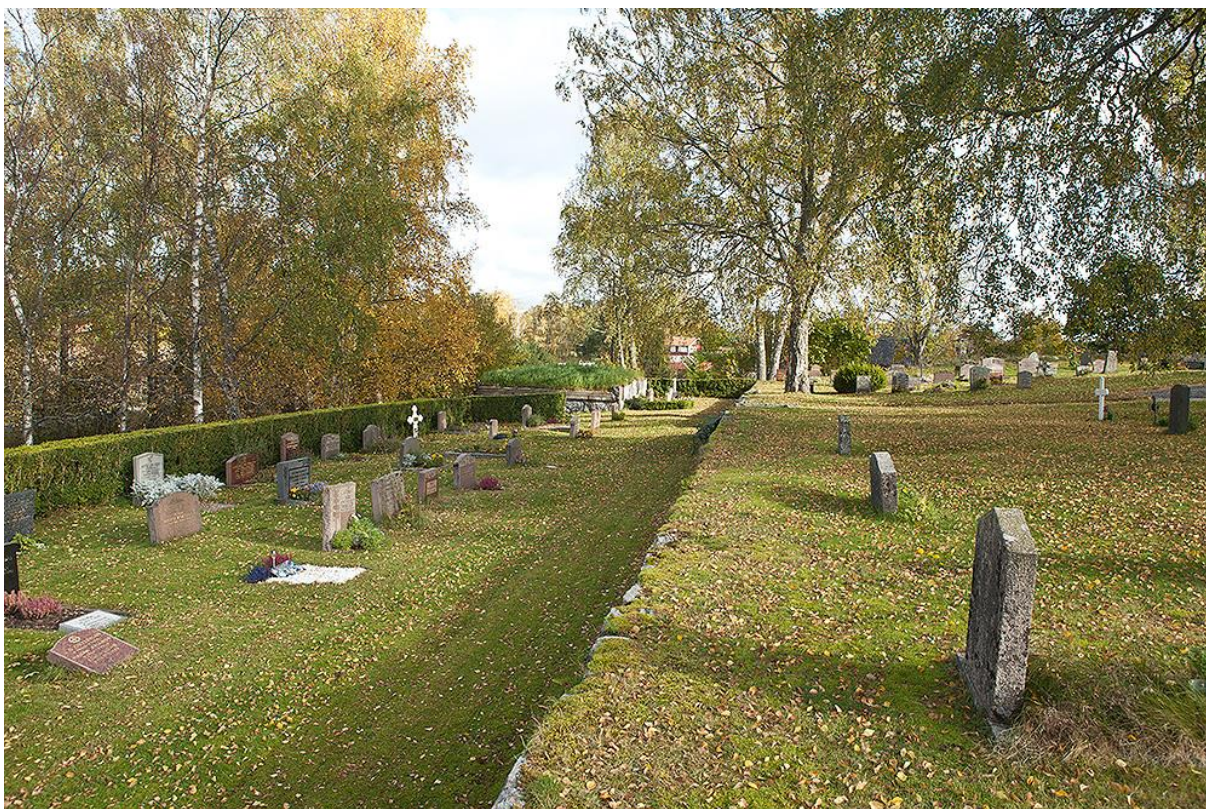
Exempel på lokalt förankrad gravvård. Bild 219

Gravvård bekostad gemensamt av Möjabor. Bild 214

I anslutning till kyrkans nordvästra hörn finns en samling av äldre gravstenar för vilka gravrätten har upphört.

Mellan den södra stigluckan och vapenhuset står en så kallad timsten.

Den utvidgade delen åt norr med terrassering. Bild 63

Minneslund och asklundar

Minneslundan är belägen i kyrkogårdens sydvästra hörn och utgörs av en svagt sluttande grässlätt där berg går i dagen på tre ställen. I minneslundan sker gravsättningen mellan de två yttersta stenpartierna. Minneslundans utsmyckning utgörs av två dekorativa svartmålade gjutjärnskonstruktioner förankrade i stenpartierna där möjlighet att sätta fast ljuslyktor finns samt av ett stort gammalt ankare placerat mitt i lunden. Sittmöjlighet erbjuds i form av en bänk strax innanför bogårdsmuren vid den södra stigluckan.

Minneslunden. Bild 146

Vegetation

Strax innanför den västra stigluckan står två hamlade lönnar i god kondition. På kyrkogården växer även ett antal hängbjörkar, två stycken norr om kyrkan, en öster om samt en söder om den. Strax intill den så kallade timstenen söder om kyrkan växer ett plummonträd samt en syren. I minneslunden växer det två stycken askar samt en enbuske.

Kyrkogårdens västra entré med de hamlade lönnarna. Bild 90

Bogårdsmurens östra sträckning flankeras av snöbärsbuskar och syrener. Den norra och nordvästra sträckningen omges av buxbomshäckar.

Ett stort antal av gravvårdarna omges av perenner av olika slag, bland annat rosor, ljung, lökväxter och silverek.

Växtligheten utanför bogårdsmuren är rik och den kryper nära in på kyrkogården. I förlängningen kan detta göra att den nära vattenkontakten förloras.

Övriga byggnader och anläggningar

Bårhuset i kyrkogårdens nordöstra hörn är uppfört i betong och klätt med fogad sprängsten. Entréfasadens överstycke har en tympanonliknande form som avslutas i två spetsar som låter takets betongkonstruktion kraga ut över sidorna. Portarna är klädda med kvadratiska, nitade plåtar. De båda portarna har varsin minimal gallerförsedd glugg. Det flacka sadeltaket är täckt med en gräsväxt.

Bårhuset. Bild 22

Kulturhistorisk karakteristik

Möja kyrka och kyrkogård har hävd på platsen sedan början av 1600-talet. Redan på en geometrisk avmätning från 1630 finns det första kapellet utsatt och den nuvarande kyrkogården anlades 1755.

Den kallmurade bogårdsmuren härstammande från dess anläggande omsluter kyrkogården åt väster, söder och öster för att mot norr övergå i terrasseringar vilket gör den sentida utvidgningen åt detta håll tydligt avläsbar. Kyrkogården har som de flesta skärgårdskyrkor en stark och nära kontakt med vattnet som är viktig att upprätthålla.

De äldsta delarna med gräsbevuxna och organiskt formade kvarter med berg i dagen samt de stora hängbjörkarna ger kyrkogården en naturlig karaktär som förankrar den på platsen. Detta förstärks av grusgången som slingrande binder ihop de tre stigluckorna samt den kontrastverkan som gravstenarnas prydligt hållna rader ger.

Den senare tillkomna norra delen har en betydligt stramare karaktär med sin rektangulära terrassering och det grovt utformade bårhuset.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkogården

- Kyrkogårdens starka kontakt med vattnet
- Kyrkogårdens naturliga karaktär med gräsbevuxna kvarter och hängbjörkar
- Bogårdsmuren av fältsten och terrasseringarna av sprängsten
- De två hamlade lönnarna vid den västra entrén
- Den slingrande grusgången

Kronologi

1630-tal

Kyrkobyggnad på nuvarande kyrkplats. (Sveriges kyrkor, Låt kyrkorna berätta)

1725

Gravhäll i röd sandsten över Erik Andersson och hans hustru Karin Larsdotter i Löka. Senare placerad framför södra vapenhusporten, flyttad från Värmdö kyrkogård. (SLM, Låt kyrkorna berätta)

1755

Kyrkogården anläggs. (Sveriges kyrkor, Låt kyrkorna berätta)

1768-1769

Nuvarande kyrka uppförs under fortifikationsbyggmästaren Carl Örns ledning. (Sveriges kyrkor, ATA, Låt kyrkorna berätta)

1948-1950

Kyrkogården utvidgas åt norr samt förses med ett bårhus ritat av arkitekt Martin Hedman. (ATA, Låt kyrkorna berätta)

1987

Minneslund inrättas i kyrkogårdens södra del. (Låt kyrkorna berätta)

1989

Grindstolpar med grind tillverkas efter gammal förlaga till kyrkogårdens södra ingång av Allan & Erik-Petter Westerberg, Tornö. (Låt kyrkorna berätta)

Källor

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet

Möja Kyrka. *Sveriges kyrkor*, band 1 Häfte 3, Stockholm 1949

Bohrn, E, Möja Kyrka. *Upplands kyrkor 16*. Reviderad av Lars Edström, Katrineholm 1989

Detthoff, Susanna, Muskö kyrka. I: *Låt kyrkorna berätta*. Kulturhistoriskt skyddade kyrkor i Stockholms stift. Stockholm 2005

Vård- och underhållsplan för Möja kyrka. Svensk Klimatstyrning AB, 2010

Låt kyrkorna berätta, Kulturhistoriskt skyddade kyrkor i Stockholms stift